

Rozloučení s Lubošem Nátre

Dne 7. července letošního roku (2013) zemřel po dlouhé nemoci Lubomír Nátr, profesor fyziologie rostlin na katedře experimentální biologie rostlin Přírodovědecké fakulty UK v Praze (Živa 2009, 2: XX–XXI).

To několikrát odkládané setkání běžného pořádku se již neuskuteční. Slibovals, že se ozveš, jen co bude líp, tvrdils, že jistě bude, ale teď se internetová adresa odmlčela nadobro. Byl to trochu Tvůj rozmar vídat se v bistru v Ječné dopoledne, večer byl vyhrazen vnukovi. Rád jsem na tu hru přistoupil. I před obědem se dá sníst crois-sant, kousek sýra a vypít dvě deci Modrého Portugalu. Snad petite collation á la Grenoble, kulinární vzpomínka na dávnou francouzskou zkušenost, která Tě tolik nadchla. Záminka k setkávání i k povídání. Jak na katedře, tak ve fyziologické obci. Má vůbec smysl udržovat spolkovou činnost v tom aktivitami i pseudoaktivitami přehuštném domácím minisvětě? Největším problémem byl ovšem globální rámec. Co s tím? Kolikrát jsi vzkazoval tu samozřejmost, že si lidstvo ve stále větší míře podřezává zelenou větev své existence. Byls exaktní vědec a dovedls to všechno i přesvědčivě spočítat. Nezaplacený účet za projedenou přírodu narůstal. Jeho placení se Tě už netýká, ale varoval jsi, že se nedoplatíme. Diskuzní extempore bohužel skončila a přišlo rozloučení.

Luboš Nátr se narodil 12. ledna 1934 ve slezském Jistebníku. Jeho otec byl zahradník. Domácí prostředí a zároveň středoškolská výchova na bíloveckém gymnáziu s matematickou specializací představovaly opěrné body dalšího vývoje. Pokračoval studiem biologie, specializací rostlinná fyziologie na Přírodovědecké fakultě Univerzity J. E. Purkyně (dnes Masarykova univerzita) v Brně. Vědeckou kariéru zahájil jako promován biolog v r. 1958 ve

Výzkumném ústavu obilnářském v Kroměříži. Asistent a posléze vědecký pracovník a vedoucí oddělení. V r. 1964 získal za práci Fotosyntetická produktivita obilovin hodnost CSc. Soustředění badatelského zájmu pak ilustruje i název habilitačního spisu Metody měření rychlosti fotosyntézy (1970). V r. 1976 přešel Luboš Nátr do Prahy jako vedoucí katedry fyziologie a anatomie rostlin na PŘF UK. Ta se stala místem jeho vědecké, pedagogické a organizační působnosti až do samého konce života. V r. 1985 při získání hodnosti doktora věd (DrSc.) zde došlo k jeho prvnímu bilancování vědecké činnosti a po roce byl jmenován profesorem fyziologie rostlin. K půdorysu kariéry dodejme, i jak se Luboš představil mezinárodní vědecké komunitě.

Půl roku působil na Univerzitě v Grenoblu (1967/68). Nebyl to ale běžný učňovský vandr, jako Maître de Conférence Asocié přednášel výživu a vodní provoz rostlin. V 70. letech pak jako visiting fellow strávil rok na Univerzitě v Aberdeenu a hostila ho i anglická Rothamsted Experimental Station v Harpendenu, vrcholná instituce evropského zemědělského výzkumu.

Od hodností a titulů přejdeme do jeho vlastního badatelského zázemí a dovolím si i jistou periodizaci Lubošových aktivit. V prvním období zůstal tradičním fyziologem, příslušníkem rychle vymírajícího druhu, který sleduje funkce rostlin v celé hierarchii strukturální složitosti od buňky až po celou rostlinu a porost. Leitmotivem byla produktivita obilovin závislá na fotosyntetickém výkonu. Hledání ideotypu s ohledem na morfologii rostliny, plochu listů a jejich orientaci, sílu sinku (místa spotřeby) elementů klasu, význam praporečného listu, délku vegetační doby, optimální zachycení slunečního záření porostem.

1 Lubomír Nátr. V zimě na chalupě. Foto z rodinného archivu

2 L. Nátr na fotografii z archivu Ústavu experimentální biologie rostlin AV ČR, v. v. i.

Studie, které pomáhala jeho matematická erudice zobecňovat i v podobě modelů. Nespřátelil se s huseničkem rolním (*Ara-bidopsis thaliana*), modelovou rostlinou fyziologů, a o genomice a dalších -omikách jen přednášel. První část Lubošovy cesty je lemována (kromě hojných původních publikací) řadou monografických zastávek a kapitolami v mezinárodních publikacích. Uvedme např. Biologické základy rostlinné výroby (SPN, Praha 1987) a Matematické modely ve fyziologii výživy rostlin (Karolinum, Praha 1999). A kapitoly v dílech J. P. Cooper: Photosynthesis and Productivity in Different Environments (Fotosyntéza a produktivita v různých prostředích; Cambridge University Press 1975) nebo J. Petr, V. Černý, L. Hruška: Yield Formation in the Main Field Crops (Tvorba výnosu u hlavních polních plodin; Elsevier 1988). V domácí klasifikační a hodnotící mánii zůstal Luboš solitérem. Metodami a úrovní práce se pohyboval v základním výzkumu, se stejnou samozřejmostí extrapoloval výsledky i pro potřeby obilnářské praxe, publikoval pro domácí odbornou veřejnost, s níž udržoval osobní styky. Téměř exotický zjev v našem prostředí, kde se (ke škodě všech) hranice specializovaných oborů nepřekračují. Též osobnost fyziologa, který nezapomněl zkušenost získanou na ječných polích Hané.

Lubošova racionalita, uchopení specializované problematiky ve společensko-ekonomických kontextech posouvaly postupně jeho zájem do vyšších pater obecnosti, ke globálním měřítkům. Novým stěžejním zájmem se pro něj stalo řešení vztahu lidstva a světa rostlin. V zorném poli se ocitl celý soubor problémů. Demografický boom 20. i 21. stol., limity a potenciál primární rostlinné produkce pro výživu lidstva, antropogenní ovlivnění skleníkového efektu, voda na zemi, změny klimatu, míra využívání přírodních zdrojů člověkem, formy zemědělství. Osobně blízké mu bylo Robertem Costanzou a jeho školou formulované (a posléze šířeji používané) finanční vyjádření služeb ekosystémů a stanovení jejich hodnoty. Fotosyntéza ovšem nebyla

zapomenuta a za jakýsi most k nové rovině obecného chápání a globálních východisek lze považovat jeho monografii Fotosyntetická produkce a výživa lidstva (ISV, Praha 2002). Syntetizujícím kšaftem (odkazem) této etapy i životních postojů se pak stala dva roky před smrtí vycházející Příroda, nebo člověk? Služby ekosystémů (Karolinum, Praha 2011). Zaslouženě získala v r. 2012 cenu Josefa Hlávky udělovanou Českým literárním fondem a cenu rektora Univerzity Karlovy za nejlepší publikaci v přírodních vědách. Solidní analýza vztahů člověka a přírody opírající se o kvantifikované argumenty a úzkostlivě dodržující objektivizující rámec. S trochou filozofujícího nadhledu jsou východiska hledána v ekologicko-ekonomických přístupech, s dovoláním etiky a moudrosti. Luboš si byl vědom znepokojivého mementa, které tento od díl jeho tvorby prostupuje. Varoval, aniž poskytl řešení. Neprotestoval, když jsem ho nazýval prognostickou Kasandrou.

Vědecký přínos Lubomíra Nátra je jistě úctyhodný a uznávaný. Je obtížné si představit, že se do téže osobní agendy vešlo i úspěšné správcování obce experimentálních biologů rostlin. Od r. 2005 byl po dvě tříletá volební období předsedou České společnosti experimentální biologie rost-

lin (ČSEBR). V tomto případě došlo pro domácí poměry k výjimečnému spojení vrcholné titulární funkce a spiritus agens. Instituce byla v mátožném stavu, když se ujal vlády a vzkríšení se povedlo. V novém místě jejího působení, na katedře, kde sám pracoval, došlo k omlazení celé společnosti. Jistě měl vliv i příklad učitele na početný vědecký dorost. ČSEBR se podílela na řadě konferencí, 11. a 12. dny experimentální biologie rostlin (2007 v Olomouci a 2010 v Praze) byly nesporným úspěchem s nezanedbatelným příspěvkem „těch mladých“, kteří se ztotožnili s výzvou obce. Luboš působil i jako šéfredaktor bulletinu společnosti. Nakonec našel záliby v tradiční papírové formě, která se mu zdála původně anachronická ve srovnání s elektronickými dálnicemi. Bulletin se stal pozoruhodným hybridem zpravodaje, vědeckých příspěvků i kroniky obce.

Jak se Ti to všechno povedlo? Odpověď hledám v osobním vzpomínání. Byls perfekcionista, Tvá vystoupení jako řečníka i moderátora měla noblesu, aniž uklouzla k osobnímu exhibicionismu. Opírala se o vědeckou autoritu a osobní integritu. Pozoruhodná i tím, že měla v zásobě několik cizojazyčných variant. Nevím, kdes přišel k tomu dnes zanedbávanému a opo-

míjenému savoir vivre (umění žít), respektování společenských norem. Maličkosti oslovení, pozdravení, oblečení, předání kytky nebo jen úsměvu. Snad výchova? Společenská energie, která ovlivnila okolí. V jiné kategorii, ale se stejným zachováním pravidel, těch formálních i věcných, jsi vedl diskuze či disputace. Umění naslouchat, nementorovat, držet se tématu. *Rem tene, verba sequuntur.* Tvá slova měla pevný základ. Zdánilivě banálnosti, jež si uvědomujeme, až když začnou chybět.

Pár slov i za slovenské kolegyně a kolegy. Měl jsi k nim blízko a osobně ses podílel na jejich činnosti. Vážili si toho a vyjádřili to i oceněním, Zlatou medailí Přírodovědecké fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě a Diplomem za rozvoj vědy Slovenské akademie polnohospodářských věd. K té blízkosti jsi vedl také obec, jíž jsi předsedal. Společné konference experimentálních biologů rostlin i jejich dorostu, společný bulletin. Dávný zvyk, který jsi nechápal jako sentimentální setrvačnost, ale aktuální propojení příbuzného badatelského potenciálu.

Postrádáme Tě, Luboši. Katedra, obec experimentálních biologů i Tví přátelé příbuzných oborů. Schází arbitri i učitel. Nezapomeneme, cos udělal pro vědu, výuku i akademickou obec. Díky.

Titul „doktor věd“ udělen špičkovým vědcům

Předseda Akademie věd České republiky prof. Ing. Jiří Drahoš, DrSc., dr. h. c., předal 25. září 2013 v prostorách Knihovny AV ČR na Národní třídě v Praze diplomy s titulem „doktor věd“ (DSc.) 10 novým nositelům, špičkovým odborníkům ze tří základních vědních oblastí (obr. 1). Slavnostního předání se účastnili představitelé AV ČR, zástupci pracovišť, kde noví doktoři věd působí, členové komisí pro obhajoby a hosté.

Tento v současnosti nejvyšší vědecký titul v ČR uděluje Akademie věd od r. 2003 vědeckým osobnostem jako výraz jejich zvláště vysoké vědecké kvalifikace prokazané vytvořením závazných, vědecky originálních prací důležitých pro rozvoj bádání v určitém oboru a charakterizujících vyhraněnou vědeckou osobnost. Titul se uděluje na základě rozhodnutí Vědecké rady AV ČR, komplexní posouzení osob-

nosti vědeckého pracovníka zajišťují odborně vysoce kvalifikované komise složené ze specialistů z ústavů Akademie věd a vysokých škol a nejméně tří oponentů. Další informace na: http://www.avcr.cz/vzdelavani/vedecky_titul_doktor_ved/.

Doktoři věd jmenování v r. 2013

- Mgr. Jiří Dědeček, CSc., DSc. (pracovník Ústavu fyzikální chemie Jaroslava Heyrovského AV ČR, v. v. i.) získal titul doktor chemických věd;
- Mgr. David Krejčířík, Ph.D., DSc. (Ústav jaderné fyziky AV ČR, v. v. i.) – doktor fyzikálně-matematických věd;
- RNDr. Radek Mikuláš, CSc., DSc. (Geologický ústav AV ČR, v. v. i.) – doktor geofyzikálně-geologických věd;
- RNDr. Šárka Nečasová, CSc., DSc. (Matematický ústav AV ČR, v. v. i.) získala titul doktor fyzikálně-matematických věd;
- Doc. PhDr. Martin Oliva, Ph.D., DSc. (Moravské zemské muzeum v Brně) – doktor historických věd;
- Mgr. Jiří Pittner, Dr. rer. nat., DSc. (Ústav fyzikální chemie J. Heyrovského AV ČR, v. v. i.) – doktor chemických věd;
- Mgr. Lubomír Rulíšek, CSc., DSc. (Ústav organické chemie a biochemie AV ČR, v. v. i.) – doktor chemických věd;
- RNDr. Tomáš Řezanka, CSc., DSc. (Mikrobiologický ústav AV ČR, v. v. i.) získal titul doktor molekulárně-biologických a lékařských věd;
- Prof. RNDr. Daniel Král, Ph.D., DSc. (Matematicko-fyzikální fakulta Univerzity Karlovy v Praze) – doktor fyzikálně-matematických věd;
- Prof. RNDr. Josef Komenda, CSc., DSc. (Mikrobiologický ústav AV ČR, v. v. i.) převzal diplom s titulem doktor molekulárně-biologických a lékařských věd.

Foto S. Kyselová, Archiv SSČ AV ČR, v. v. i.